

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
REIAL ACADÈMIA DE CIÈNCIES I ARTS DE BARCELONA

RAMON MARGALEF

SESSIÓ EN MEMÒRIA

Sala Prat de la Riba
5 d'octubre de 2004

BARCELONA
2005

Doctor Ramon Margalef, *in memoriam*

El doctor Ramon Margalef va néixer l'any 1919 a Barcelona. Aquest fet estava relacionat amb la conveniència urgent de moltes famílies de les terres interiors de buscar millors possibilitats a la capital catalana, que ja en aquells anys despuntava vigorosament. Era originari del Priorat, rica comarca vitivinícola, però que en aquells anys patia un cert estancament. La família procedia de Capçanes i fins em plau recordar que a la comarca del Priorat hi ha un poble anomenat Margalef. Aquesta circumstància, que pot semblar accidental, potser no ho és, perquè més endavant es podrà relacionar amb el seu fort arrelament a la nostra terra catalana. Altrament l'encàrrec que se m'ha fet m'és especialment plaent per dues raons: la primera és la bona relació humana que sempre vam mantenir i la segona té relació amb un parentiu llunyà entre la família de la meva esposa i la família del doctor Margalef, parentiu que procedia de l'origen: el Priorat. Sembla que de jovenet passava algunes temporades a Capçanes i recordo que em comentaven vells familiars que ja aleshores donava senyals de la seva manera de ser; recordo aquesta frase: «qui ho havia de dir que arribaria tan lluny».

El jove Margalef treballa en una empresa d'assegurances, però no deixa de preocupar-li la natura; els tolls, els rierols i altres llocs on l'aigua mostra la seva capacitat de promoure i incentivar la vida, cridaven ràpidament i forta la seva atenció. Després esdevindrà la Guerra «incivil», de la qual ell tenia un molt desagradable record, encara que Margalef no era home per sucra pa a les tragèdies. En una ocasió, tornant de Vilanova i la Geltrú cap a Barcelona, vam tenir un gran ensurt perquè se'ns va esquerdar la quilla de la barca *Estrella Maris III* i ens entrava força aigua, i tot això enmig d'un fortíssim temporal.

Margalef va fer el comentari següent: «Ni a la batalla de Terol vaig passar tanta por.» Una part de l'estada a l'exèrcit la va passar a ciutat de Mallorca, cosa que li permeté establir contacte amb el doctor Massutí Alzamora, gran especialista en el zooplàncton marí. A Barcelona estableix contacte amb el Jardí Botànic i de manera més concreta amb els doctors Pius Font i Quer, Antoni de Bolòs i Vaired i Oriol de Bolòs i Capdevila. Més endavant manté una interessant correspondència amb Carles Faust, promotor i propietari del Jardí Marimurtra de Blanes. Estic convençut que aquesta correspondència tingué la seva importància en l'acord que es va establir entre el doctor García del Cid i el dit Faust per a l'establiment, en una dependència de l'esmentat jardí, de la incipient aleshores Secció de Biologia Marina de l'Institut de Biologia Aplicada, de la qual era director el professor García del Cid. Una part d'aquesta correspondència tenia per objecte convèncer Faust de la major importància del plàncton respecte de l'estudi de les algues superiors. Aquest període correspon al fet ben conegut del muntatge d'un microscopi casolà, però que li permetia tirar endavant els seus estudis limnològics. Aquesta habilitat es posarà de manifest en altres ocasions, com ara quan amb J. M. Camps, excel·lent químic, van muntar un petit, però molt útil, cromatògraf que, en aquells anys de migradesa, ens permetia anar avançant. Una sentència que repetia sovint era la següent: «Un bon científic ha de saber llimar amb un martell i picar amb una llima.» I és que, malgrat tenir unes bones i fortes manasses, tenia una gran habilitat manual.

Ens vam conèixer durant una anada al Jardí Botànic Marimurtra de Blanes amb els Bolòs. En aquells moments havia entrat a la universitat després d'haver superat l'examen d'ingrés que l'eximia d'haver de fer els set cursos que implicava el batxillerat d'aquella època. Recordo que em comentava que el llatí no era pas el seu fort, ben al contrari del que em passava a mi, atès que era un idioma pel qual jo tenia una gran facilitat. Recordo que en alguna ocasió l'havia ajudat en la descripció en llatí, com aleshores estava prescrit d'una o altra espècie nova que ell havia descobert. En aquells anys, quan feia la llicenciatura en ciències naturals, ja tenia diverses publicacions, en general temes limnològics, publicats entre d'altres a «Collectanea Botanica», que tot seguit mereixeren l'atenció de les autoritats acadèmiques, tant de Barcelona com de Madrid. Tant era així que quan jo vaig acabar la llicenciatura en ciències naturals i el doctor Ponz em va invitar a treballar en el seu laboratori de fisiologia animal, Margalef també el freqüentava, encara que aleshores era un estudiant. Permeteu-me una anècdota, si més no curiosa: quan el doctor García del Cid va reunir un grup de llicenciats i estudiants en ciències naturals per tal de proposar la posada en marxa del que després seria l'Institut d'Investigacions Pesqueres, jo m'hi vaig apuntar i com sigui que era ben sabut que jo volia dedicar-me a la botànica, el doctor García del Cid va comentar: «Vostè també?», perquè ja sabia que Margalef, limnòleg, també hi participaria.

Certament que la seva participació fou decisiva, ja que els que seríem els primers membres del futur Institut, en general, no estàvem versats en els temes marins, a excepció feta de B. Andreu, que havia tingut una estada a Santander on s'inicià en l'estudi dels peixos. La necessària preparació es duria a terme mitjançant uns cursets durant la primavera del 1949 a la Universitat de Barcelona i durant l'estiu del mateix any en el Jardí Marimurtra de Blanes. Els professors foren Andreu i Camps a Barcelona i Margalef i Massutí a Blanes. Però aquí cal assenyalar que, a part de la docència, el que en quedà fou la primera publicació del nou centre: *Plancton del Mediterraneo*, preparat conjuntament per Margalef (fitoplàncton) i el doctor Massutí Alzamora (zooplàncton). Aquesta publicació va tenir molta importància. Margalef no es va integrar oficialment al nou centre, perquè en aquells moments estava treballant en la seva tesi doctoral. Però el que sí que és clar és que passà a investigar el plàncton marí i va deixar de banda la limnologia, que fins aleshores havia ocupat principalment la seva atenció.

En els primers temps de la posada en marxa del nou centre la seva influència fou decisiva, no sols per la seva capacitat de treball, i aquí podria aportar molts exemples, sinó per la seva capacitat i la seva manera d'ajudar, insinuar, incentivar i orientar els altres companys. El resultat era sempre estimulante. Però durant molt de temps la seva influència fou decisiva amb el doctor García del Cid, que li ho consultava pràcticament tot. Això tingué molts avantatges, encara que cal assenyalar que també tingué les seves dificultats. Alguns aspectes de la recerca es notava clarament que no li eren plaents i aleshores, donada la total confiança que li tenia el doctor García del Cid, es podien crear problemes a altres investigadors. Aquest home tan intensament preocupat per la recerca era extraordinàriament humà. Vull afegir-hi algunes informacions que ho confirmen: durant els noranta dies que vaig romandre immòbil en el llit d'un hospital per causa d'un accident, ell fou l'únic que cada setmana em feia una estona de companyia i em mantenia al corrent de les novetats bibliogràfiques i del quefer de l'Institut. Més tard, sent ja director, quan s'organitzaven grans expedicions sempre organitzava algun comiat molt emotiu. El dia del seu sant acostumava a invitar el personal a un senzill refrigeri, i així podíem rememorar altres actuacions. He tingut la sort de conèixer personalment tres científics catalans de primera magnitud: els doctors David Cardús, Ramon Margalef i Joan Oró. Tots es caracteritzaren pel seu alt nivell científic i la seva catalanitat, però sens dubte el professor Margalef era el més senzill o el menys aparentment preocupat pel que no era la recerca. Deia: «És una aventura que val la pena viure.»

* * *